

Јован РИСТОВ
НУ Национален конзерваторски центар

**ВТОРИОТ ПРОТОКОЛ ОД 1999 ГОДИНА, НЕГОВОТО ЗНАЧЕЊЕ И
СТЕПЕНОТ НА НОРМАТИВНА И ФАКТИЧКА ПРИМЕНА ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА**

Апстракт. Во овој прилог во сублимирана форма се опфатени и приопштени клучните прашања за Протоколот што се од значење за неговото правилно разбирање (цел, предмет, позиција, правно дејство), значењето на Протоколот како меѓународен инструмент за заштита на културните добра во случај на вооружен судир, обврските преземени со неговата ратификација од страна на Република Македонија, состојбата и актуелните прашања во поглед на примената на Протоколот.

Клучни зборови: чување, воена потреба, имунитет на културните добра, меѓународна заштита, имплементација.

Овој форум е во пресрет на три предметни годишнини што се навршуваат во првата половина на 2014 година, и тоа: 60 години од усвојувањето на Конвенцијата за заштита на културните добра во случај на вооружен судир, позната и под називот Хашка конвенција од 1954 година (ХК) со нејзиниот Правилник за извршување и Првиот протокол; 15 години од усвојувањето на Вториот протокол на ХК (Втор хашки протокол) и 10 години од неговото влегување во сила.

Гледано во таков контекст, во оваа пригода би било упатно најпрво да се задржиме на неколку основни прашања во врска со предметниот протокол.

Клучни прашања за вториот хашки протокол

Основни податоци за Протоколот

Основните податоци за предметниот акт овде се систематизирани во форма на *идентификационен лист*, со следната содржина:

ИДЕНТИФИКАЦИОНЕН ЛИСТ	
1. НАЗИВ:	<i>Втор протокол на Хашката конвенција од 1954 година за заштита на културните добра во случај на вооружен судир</i>
2. ЈАЗИЦИ (текст):	<i>Англиски, арапски, кинески, руски, француски, шпански</i>
3. УСВОЈУВАЊЕ:	3.1 - Место: <i>Хаг (Холандија)</i>
	3.2 - Датум: <i>26 март 1999 година</i>
	3.3 - Постапка: <i>Дипломатска конференција (15-26 март 1999 година)</i>
	3.4 - Организатори: <i>УНЕСКО, Влада на Кралството Холандија</i>
	3.5 - Учесници: <i>93 држави (74 држави-членки на ХК и 19 држави-набљудувачи), МК на Црвениот крст и МК на Синиот штит</i>
4. КЛУЧНИ РОКОВИ И ДАТУМИ:	4.1 - Потпишување: <i>17 мај - 31 декември 1999 година</i> (се однесува на земјите-членки на ХК, учесници на ДК во Хаг)
	4.2 - Пристапување: <i>по 1 јануари 2000 година</i>
	4.3 - Цензус: <i>депонирање на 20 инструменти за ратификација, прифаќање, одобрување или пристапување (исполнет: 9.12.2003 г.)</i>
	4.4 - Влегување во сила: <i>9 март 2004 година</i> (3 месеци по исполнувањето на цензусот), а потоа - 3 месеци од депонирањето на соодветниот инструмент, освен при <i>вооружен судир</i> кога стапува на сила <i>веднаш</i> по депонирањето на инструментот
5. ДЕЈСТВО:	<i>Кон земјите-членки на Протоколот, за време на мир, вооружен судир (меѓународен, немеѓународен) и окупација, без оглед на модалитетите</i>
6. РЕЗЕРВИ:	<i>Нема можност за ставање резерви (за разлика од Првиот протокол на ХК)</i>
7. ДЕПОЗИТАР:	<i>УНЕСКО (Секретаријат, Генерален директор на УНЕСКО)</i>
8. РЕГИСТРАЦИЈА:	<i>ООН (Секретаријат, генерален секретар на ООН)</i>
9. КЛАСИФИКАЦИЈА:	9.1 - Класа: <i>Меѓународни акти (МА)</i>

	9.2 - Поткласа: Јавно-правни МА	9.3 - Вид: Меѓународни договори (МД)
	9.4 - Подвид: Универзални МД	9.5 - Група: Мултидисциплинарни МД
	9.6 - Подгрупа: Воени/хуманитарни МД	9.7 - Тип: Протокол
10. РАТИФИКАЦИЈА:	10.1 - Вкупно: 66 држави (заклучно со 23 октомври 2013 година)	
	10.2 - Од РМ: со закон од 23.01.2002 година, објавен на 18.02.2002 год. а во сила од 25.2.2002 год. („Службен весник на РМ-МД“ бр. 13/02)	
11. РЕВИЗИЈА:	Не е предвидена можност за промена на текстот на Протоколот	
12. ОТКАЖУВАЊЕ:	Секоја држава-членка на Протоколот може да се откаже од него, со тоа што <i>откажувањето</i> стапува на сила 1 година по депонирањето на актот за откажување, но ако во тој рок биде вовлечена во вооружен судир, <i>откажувањето</i> се суспендира до завршувањето на непријателствата и додека КД не бидат вратени на земјата на потеклото	

Цели на Протоколот

Целите на *Вториот хашки протокол* се содржани во неговата *преамбула*, формулирани како:

- *подобрување на заштитата на КД во случај на вооружен судир;*
- *воведување засилен систем на одбрана на КД;*
- *комплетирање на одредбите на ХК од 1954 година со мерки што ќе го засилат нивното спроведување;*
- *обезбедување понепосредно учество на земјите-членки на ХК во заштитата на КД во случај на вооружен судир преку подготвување специјални процедури;*
- *рефлектирање на меѓународното право во националните прописи со кои се регулира заштитата на КД во случај на вооружен судир.*

Вториот хашки протокол не е создаден заради *одвраќање од намерата за водење војна* ниту, пак, може да *спречи започнување на воен судир*. Тој нема таква *моќ* ниту *цел*.

Позиција на Протоколот

Вториот хашки протокол, како и *Првиот протокол на ХК од 1954 година*, е посебен, самостоен меѓународен инструмент. Тој, како таков, ја дополнува *ХК* и поради тоа е поврзан исклучително со неа, без никаква релација со кој било друг меѓународен договор.

Овој протокол, според својата содржина, претставува истовремено извор на неколку правни гранки и дисциплини, особено на:

- *Меѓународното јавно право*, со оглед дека регулира односи меѓу државите;
- *Меѓународното воено/хуманитарно право*, со оглед дека ги регулира односите за време на војна (објавена или необјавена), воена состојба (прогласена или не прогласена), окупација (призната или непризната, со отпор или без вооружен судир) и внатрешен (немеѓународен) вооружен судир (за кој се применуваат правилата на меѓународното воено/хуманитарно право);
- *Меѓународното казнено право*, со оглед дека ги регулира односите во врска со кривичната одговорност, иследувањето, екстрадицијата, правната соработка во кривичната постапка и др.;
- *Меѓународното споменичко право*, со оглед дека се однесува на заштитата на КД во случај на вооружен судир.

Вториот хашки протокол, заедно со *ХК* и нејзиниот *Прв протокол од 1954 година*, спаѓа во категоријата на т.н. *Хашко воено право*, а не во категоријата на т.н. *Женевско хуманитарно право: 4-те женевски конвенции од 12 август 1949 година (за ранетите и болните, бродоломците, воените заробеници и цивилните лица) и 2-та дополнителни протоколи од 1977 година (I - за жртвите во меѓународен вооружен судир и II - за жртвите во немеѓународен вооружен судир)*.

Ваквото позиционирање на *Вториот хашки протокол* е ирелевантно од аспект на *меѓународното споменичко право*, со оглед дека извор на тоа право се и *женевските акти* што се однесуваат на *културните добра*.

Предмет на уредување (содржина) на Протоколот

Вториот хашки протокол содржи вкупно 47 члена (за разлика од *ХК - 40*, нејзиниот *Правилник - 21* и *Првиот протокол - 15*).

Неговата структура ја сочинуваат одредби систематизирани во 9 глави, и тоа:

- *Глава I - Вовед* (членовите: 1-4);
- *Глава II - Општи одредби за заштита* (членовите: 5-9);

- Глава III - Засилена заштита (членовите: 10-14);
- Глава IV - Кривична одговорност и надлежност (членовите: 15-21);
- Глава V - Заштита на КД во случај на вооружен судир од немеѓународен карактер (член 22);
- Глава VI - Институционални прашања (членовите: 23-29);
- Глава VII - Информирање и меѓународна помош (членовите: 30-33);
- Глава VIII - Реализација на Протоколот (членовите: 34-38);
- Глава IX - Завршни одредби (членовите: 39-47).

Од гледна точка на споменичкото право, поточно, меѓународното споменичко право, како најпредметни се сметаат одредбите од главите II, III, V и VI, што се однесуваат на:

- чувањето на КД (член 5);
- почитувањето на КД (член 6), мерките на претпазливост при напад (член 7) и против последици од напад (член 8);
- заштита на КД на окупирана територија (член 9);
- засилената заштита - поим (член 10), доделување (член 11), имунитетот на КД под засилена заштита (член 12), губењето на правото на засилена заштита (член 13), суспендирањето и укинувањето на засилената заштита (член 14);
- заштита на КД при немеѓународен вооружен судир (член 22);
- институционална рамка (членовите 23-29).

Вториот хашки протокол не го уредува прашањето за означувањето на КД под засилена заштита со знакот на ХК (употребата на знакот на ХК за тие КД).

Вториот хашки протокол, исто како и ХК, не се однесува на сите КД што го сочинуваат националното културно наследство на секоја земја-членка, туку само на дел од тоа наследство. Имено, во Вториот хашки протокол, поимот „културно добро“ го има истото правно значење како во ХК од 1954 година, што ќе рече - се однесува само на:

- недвижните и движните добра кои се од големо значење за културното наследство на секој народ (археолошки локалитети, споменици на архитектурата, уметноста или историјата, збир на градби, уметнички дела, ракописи, книги и други предмети од уметнички, историски или археолошки интерес, научни колекции, важни колекции на книги, архиви или репродукции на таквите добра);
- згради чија главна и ефективна намена е чување или изложување на движни КД од големо значење (музеи, големи библиотеки, архивски депоа);

- *скривници за КД од големо значење;*
- *споменички центри.*

Основна терминологија

За *Вториот хашки протокол*, исто како и за самата *ХК*, се предметни неколку *основни поими* од областа на *меѓународното воено/хуманитарно право*, какви што се, особено изразите:

- **Воена потреба** – нужност, неопходност, предност, корист или интерес што дозволува употреба на вооружени сили против воени цели на вооружен судир за да се совлада, односно да се натера непријателот да се предаде, што се манифестира како дозволено отстапување од определени ограничувања, ако тие ограничувања го оневозможуваат постигнувањето на **воената цел** во дадена ситуација;
- **Користење во воени цели** – употребување на КД за сместување или како засолниште на вооружени сили и на воена опрема или ако други воени објекти се наоѓаат во нивна непосредна близина, дури и во случај кога тоа е сторено привремено, како и ако во нив се вршат активности поврзани со воени операции или ако во нив се произведува воена опрема;
- **Воен објект** – секој објект кој според својата природа, локација, намена или користење ефикасно придонесува кон воена акција, а чие целосно или делумно уништување, заземање или неутрализирање дава одредена воена предност (касарни, утврдувања, министерство за одбрана и негови објекти, уреди и постројки, складови на воена опрема, воздухопловни уреди и постројки, патишта, пруги, мостови, РТВ станици, телефонски центри, воена индустрија и др.
- **Напад** – секоја воена акција, односно секаков акт на насилство против непријателот, без оглед дали се работи за офанзивно или дефанзивно дејство;
- **Сила заштитничка** - неутрална или друга држава која не е страна во воениот судир, а во однос на една од страните во судирот се јавува во улога на меѓународно-правно признат застапник на нејзините интереси;
- **Добри услуги** – доведување на страните во судирот на преговарачка маса заради започнување директни преговори, без право на медијација;
- **Медијација** – активно учество и давање конкретни совети и предлози за решавање на спорот.

Значење на Вториот протокол

Општи карактеристики

Значењето на *Вториот хашки протокол* е повеќестрано, а се состои и се препознава преку неколку негови клучни карактеристики, особено во тоа што:

- не го дерогира моделот на меѓународна воено-хуманитарна заштита на КД, востановен со ХК, туку истиот го надградува со воведувањето на нов, највисок степен на заштита, наречен *засилена заштита*, различен од *општата и специјалната заштита*, предвидени со Конвенцијата;
- се заснова на истите *протектолошки принципи* како и ХК – *принципот на чување и принципот на почитување* – со тоа што воведува повисоки *протектолошки стандарди* во поглед на примената на тие принципи, изразени во нагласеното балансирање и ограничување на *принципот на воена потреба* наспроти *принципот на хуманост*, не само кај *засилената заштита* туку и, првенствено, кај *општата заштита*, со нејзино евидентно зајакнување;
- востановува 3 нови *инструменти на меѓународна воено-хуманитарна заштита* (*Инвентар на КД што уживаат меѓународна заштита во случај на вооружен судир; Прелиминарен список на КД што се номинираат за доделување на засилена заштита и Меѓународен список на КД под засилена заштита*), независно од инструментите предвидени со ХК и нејзиниот правилник за извршување (*Меѓународен список на личности квалификувани за вршење на функцијата на генерален комесар за културни добра и Меѓународен регистар на КД под специјална заштита*);
- востановува нова, постојана *институционална рамка*, што ја сочинуваат: *Собирот на страните на Протоколот, Комитетот за заштита на КД во случај на вооружен судир (условно: Воен комитет) и Фондот за заштита на КД во случај на вооружен судир (условно: Воен фонд за КД)*, различна од институционалната рамка на ХК: *Собир на страните на ХК, генерален комесар за КД, сили заштитнички, претставник за КД, специјален претставник за КД на окупирана територија, делегати на силите заштитнички, инспектори за КД*;
- ги пополнува правните празнини во врска со *индивидуалната кривична одговорност за воените злосторства против културните добра*, опфаќајќи широк спектар на инкриминирани дејства (*планирање, поттикнување, нарачување, наредување,*

учествување, помагање на подготовки и извршување), нивно класифицирање со акцент на *сериозните повреди*, утврдување на надлежноста за постапување (*иследување, казнување, екстрадиција, соработка, помош*) и вградување на тие повреди во *националното казнено законодавство*,

- го проширува задолжителното дејство на *Протоколот* и врз *внатрешните вооружени судири* (наречени: *немеѓународни вооружени судири*);
- ја засилува *меѓународната асистенција и соработка* во случај на вооружен судир;

Зајакнување на општата заштита на КД

Зајакнувањето на *општата заштита на КД* за време на *вооружен судир*, направено со *Вториот хашки протокол*, може најдобро да се спознае преку споредба на неговите одредби за *почитувањето на КД* (членовите 6, 7, 8 и 9) со тие од *Хашката конвенција* (членовите 4 и 5). Во случајот, споредбата се однесува на *облиците на почитувањето на КД*, од една страна, и *дозволеното отстапување*, односно *одземањето на имунитетот на КД под општа заштита*, што се манифестира како *легален напад на заштитено КД*, од друга страна.

Имено, во самата *ХК од 1954 година*, акцентот е ставен врз две клучни компоненти, и тоа:

а) – Воздржување на завојуваните страни:

- од употреба на КД, средствата за нивна заштита и нивната околина за воени цели (чл. 4 став 1);
- од секаков непријателски акт (воена акција) против КД (чл. 4 став 1);
- од реквизирање на движни КД (чл. 4 ст. 3);
- од репресалии против КД (чл. 4 ст. 4);

б) – Отстапување од обврската за воздржување од чл. 4 ст. 1 поради императивна воена потреба.

Со *Вториот хашки протокол*, обврската за воздржување е издигната на ранг на *забрана за недозволено отстапување од воздржувањето*, како облик на *гарантирање на имунитетот на КД под општа заштита*, а покрај тоа, се утврдени *нови правила за ограничување на императивната воена потреба* (нерегулирана со ХК). Во таа смисла:

- *Одлука за одземање на имунитетот на заштитено КД (одлука за напад на КД) може да донесе командант на формација со*

големина на баталјон или со помала големина, во зависност од околностите;

- Нападот се смета за дозволен (легален) ако се работи за две различни ситуации:
 - КД е претворено во воен објект и нема друг начин да се здобие воена предност, а спротивната страна благовремено е предупредена дека следува напад на КД (член 6 т. а);
 - постои потреба од здобивање со воена предност, без оглед што КД не е претворено во воен објект (член. 6 т. б);

Наедно, со *Вториот протокол на ХК* се пропишани 2 нови облици на почитување на КД, изразени како *задолжителни мерки на претпазливост*, и тоа:

(а) – *Претпазливост при напад*, што подразбира 4 мерки (член 7):

- при изборот на целта на нападот, задолжително треба да се провери дали објект на нападот е КД под општа заштита;
- при изборот на средствата и начинот на напад, да се внимава со нив да настанат минимални штети на КД;
- откажување од напад на КД ако штетата би ја надминала очекуваната воена предност;
- стопирање/прекинување на започнат напад на КД, ако штетата ја надминува очекуваната воена предност;

(б) – *Претпазливост против последици од напад*, што подразбира 3 мерки (чл. 8):

- отстранување на движни КД што се во близина на воени средства;
- обезбедување на движните КД *in situ*, ако не се отстрануваат;
- избегнување воени средства да се сместуваат во близина на КД.

Засилена заштита

Засилената заштита е нов, трет по ред и највисок степен на меѓународна заштита во случај на *вооружен судир*. Нејзините клучни елементи овде ги приопштуваме во сублимирана форма, во *табеларниот преглед* што следува.

ЗАСИЛЕНА ЗАШТИТА

КЛУЧНИ ЕЛЕМЕНТИ	ОПИС
1. ПРЕДМЕТ	КД под <i>општа</i> или <i>специјална заштита</i> кои исполнуваат одредени критериуми/услови.

2. КРИТЕРИУМИ/УСЛОВИ	<p>Кумулативно исполнување на <i>три услови</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>вредносен критериум: КД да претставува КН од големо значење за човештвото;</i> • <i>правен критериум: на национално рамниште КД да ужива највисок степен на заштита;</i> • <i>политички критериум: да не се користи за воени цели или за заштита на воени објекти, а државата дала изјава за тоа.</i>
3. СТЕКНУВАЊЕ ПРАВО НА ЗАСИЛЕНА ЗАШТИТА	<p><i>3.1 – Претходна постапка: Најава на намерата да се бара доделување на правото на засилена заштита, со поднесување на Прелиминарен список на КД што ќе се номинираат за засилена заштита.</i></p> <p><i>3.2 – Редовна постапка: (а) Поднесување на барање за запишување во Меѓународниот список на КД под засилена заштита што се доставува до Воениот комитет; (б) произнесување на земјите-членки по тоа барање во рок од 60 дена; (в) прибавување мислење од владини и невладини организации или одделни експерти; (г) Одлука на Воениот комитет за доделување или одбивање на барањето; (д) Запишување во Меѓународниот список врз основа на донесената одлука; (е) Известување на Генералниот секретар на ООН и земјите-членки на Протоколот.</i></p> <p><i>3.3 – Скратена постапка: во итни случаи, при вооружен судир, кога се доделува привремена засилена заштита, доколку се исполнети само вредносниот и политичкиот критериум.</i></p>
4. ГУБЕЊЕ НА ПРАВОТО НА ЗАСИЛЕНА ЗАШТИТА	<p><i>4.1 – Суспендирање на засилената заштита: (а) за време на мир: ако не е исполнет некој од задолжителните критериуми; (б) при вооружен судир: ако КД се употребува за поддршка на воена акција. Во двете ситуации се донесува одлука за суспендирање од страна на Воениот комитет, со последица – повлекување на КД од Меѓународниот список.</i></p> <p><i>4.2 – Укинување на засилената заштита: (а) за време на мир: ако отстапувањето од некој од критериумите е од повисок степен; (б) при вооружен судир: ако се работи за континуирано прекршување. Во двете ситуации се</i></p>

донесува одлука за укинување на засилената заштита, што повлекува симнување на КД од Меѓународниот список.

4.3 – Губење на засилената заштита по автоматизам: ако КД станало воен објект, нема посебна процедура ниту одлучување од страна на Воениот комитет, а КД може да биде објект на напад, доколку: (а) нападот е единствена можност да се стави крај на таквата употреба на КД; (б) претходно се преземени сите можни мерки на претпазливост; (в) наредба за напад е дадена од највисоко ниво на оперативна команда; (г) откако е дадено ефективно предупредување на противничката страна и (д) истекол рокот за постапување на предупредената страна.

Сериозни повреди на Протоколот

Поимот *сериозни повреди на Протоколот* ги подразбира *намерните прекршувања на ХК и нејзиниот Втор протокол*, изрично наведени како такви, што претставуваат:

- *Напад на КД под засилена заштита;*
- *Употреба на КД под засилена заштита или на неговата непосредна околина како поткрепа на некоја воена акција;*
- *Разурнување или присвојување од поголеми размери, на КД опфатени со ХК и Вториот протокол (тие кои се под општа, специјална и засилена заштита);*
- *Напад на КД покриено со ХК и Вториот протокол (под општа и специјална заштита);*
- *Кражба, грабеж (пљачкање) или проневера на КД заштитени со ХК, како и акт на вандализам против КД заштитени со ХК.*

Во случајот, станува збор за 9 дејства, квалификувани како воено злосторство против културните добра. Всушност, секое од наведените дејства/повреди има ист *правен квалитет*. тие претставуваат *меѓународни злосторства*, од категоријата – *воени злосторства*, а како такви не можат да бидат *модифицирани* или *анулирани* со одредбите на *националното законодавство*. Во таа смисла, доколку бидат извршени за време на *немеѓународен вооружен судир*, тие остануваат тоа што се – *воени злосторства против меѓународното право*.

Наведените *сериозни повреди* (читај: *воени злосторства*) мора да бидат вградени во *националното казнено право*, со оглед дека претставуваат *меѓународни инкриминации* (*меѓународни кривични дела*, односно *кривични дела против меѓународното право*).

Мирновременски обврски од протоколот и нивно извршување

Општи обврски

Како општи обврски од Протоколот се сметаат:

- *Превод на текстот на Протоколот и неговото објавување на официјалните јазици во земјата и доставување на објавените текстови до генералниот директор на УНЕСКО* (член 37 став 1);
- *Подготвување национален извештај за спроведување на Вториот протокол, на секои 4 години и негово доставување до Воениот комитет* (член 37 став 2);
- *Афирмирање на Протоколот преку различни форми, особено преку програми за едукација и информирање на целокупното население* (член 30 став 1);
- *Вградување одредби за заштита на КД во воените прописи* (член 30 ст. 3 т. 1);
- *Изработка и реализирање на посебни програми за информирање и обука во мирно време, во соработка со УНЕСКО и со владини и компетентни НВО* (член 30 ст. 2 т. 2);
- *Информирање на земјите-членки на Протоколот, преку генералниот директор на УНЕСКО, за законите и другите прописи и за преземените мерки за спроведување на Протоколот* (член 30 ст. 2 т. 3 и 4).

Посебни обврски

Како посебни обврски од Протоколот се сметаат:

- *Благовремено преземање на неопходните подготвителни мерки во време на мир за чување на КД: (а) воспоставување и водење на Инвентар на КД што уживаат меѓународна заштита во случај на вооружен судир; (б) преземање на неопходните технички мерки (за заштита од пожари, рушење, евакуација, заштита in situ) и (в) определување компетентни органи за чување на КД* (член 5);

- Преземање мерки на претпазливост против последици од напад на КД(член 8);
- Составување на прелиминарен список за номинација на КД за засилена заштита(член 11 ст. 1);
- Вградување на повредите на Протоколот во казненото законодавство(член 15 ст. 2);
- Утврдување надлежност во националното законодавство за постапување во случаите на сериозни повреди на Протоколот (член 16 став 1);
- Екстрадиција во случаи на сериозни повреди(член 18).

Извршување на обврските

Извршувањето на обврските од *Вториот хашки протокол*, во основа, е сведено првенствено на *нормативно рамниште*, и тоа само делумно.

Имено, во *Законот за заштита на културното наследство (матичен закон)*:

- е пропишана општа забрана за реквизирање, репресија, напад и користење на културното наследство за воени цели(член 54);
- е содржана посебна глава за заштитата на КН во случај на вооружен судир и природни непогоди, каде се опфатени сите релевантни прашања (членовите 106-110);
- Врз основа на матичниот закон досега се донесени:
- *Уредба на посебните мерки на заштита на КН во случај на воена и вонредна состојба* („Службен весник на РМ“ бр. 56/08);
- *Правилник за содржината и начинот на водење на Националниот инвентар на заштитени добра во случај на вооружен судир* („Службен весник на РМ“ бр. 25/05);
- *Правилник за употребата на знаци за КН определени со меѓународен договор* („Службен весник на РМ“ бр. 25/05);
- *Правилник за образецот на легитимацијата и изгледот на траката на ракавот на службеното лице за заштита, односно на лицето за контрола на КН во случај на вооружен судир и за начинот на нивното издавање* („Службен весник на РМ“ бр. 25/05).

Наспроти тоа, досега не се донесени:

- *Посебната методологија за процена на штетата на КН причинета за време и како последица на вооружен судир* (член 109 од матичниот закон);

- *Стручните упатства за спроведување на подготвителните мерки за заштита на КН во случај на вооружен судир* (член 107 став 4 т. 3 од матичниот закон).

Покрај тоа, во поглед на обврските вградени во матичниот закон, досега:

- *Не е извршено означување на КН со знакот на ХК* (чл. 48 ст. 3 и член 107 ст. 3 т. 1);
- *Не е воспоставен Национален инвентар на заштитени добра во случај на вооружен судир* (член 106);
- *Не е формиран Координативниот одбор за заштита на КД во случај на вооружен судир* (член 159 ст. 1 т. 10);
- *Не се донесени предвидените планови* (за евакуација, заштита од пожар, рушевини, заштита in situ и др.).

Во македонскиот КЗ, во посебна глава - *Кривични дела против човечноста и меѓународното право* (Глава 34), меѓу другото, се вградени одредби за *инкриминираните дејства против КН* (членовите 404 ст. 2, 414 и 416). Притоа, карактеристично е тоа што во самиот КЗ, сериозните повреди на Протоколот не се издвоени како посебно кривично дело (*воено злосторство против КД*), туку се вградени во членот - *Воено злосторство против цивилното население*, кодифицирани во посебен став, заедно со злосторствата против други категории правни вредности (член 404 став 2). Исто така, со кривичното дело од член 414 - *Уништување на добро под привремена заштита или КН*, предметот на казнено-правната заштита на КД во случај на вооружен судир е проширен значително повеќе од тоа што е обврска од Вториот хашки протокол. Покрај тоа, во соодветните закони е утврдена *надлежноста на македонските судови* за постапување во случаите на *сериозни повреди на Протоколот*, вклучувајќи ја и екстрадицијата.

Во државата постојат и посебни прописи од областа на *управувањето со кризи, одбраната, заштитата и спасувањето*, во кои КН е опфатено на соодветен начин, на едно општо ниво.

Извршувањето на другите преземени *општи и посебни обврски од Протоколот* претставува и натаму отворено прашање.

Наместо заклучок

Примената на предметниот протокол подразбира висок праг на реално присутна и практично манифестирана протекторска свест, но и завидно ниво на војничка и општа култура. Токму поради тоа, сам по себе, Хашкиот протокол од 1999 година не гарантира подобра заштита на културните добра во случај на вооружен судир, ниту спречување на идните злодела против нив, особено во средини каде што вкупната популација и

јавните власти не се сензибилизирани до степен што ќе ја олесни неговата примена. Оттаму, како акт што ја симболизира моќта на разумот, Второт протокол на Хашката конвенција од 1954 година, подразбира темелен пристап кон заштитата на културните добра во случај на вооружен судир и долготраен процес на сензибилизација на јавноста. Дали и колку ќе биде тоа реализирано, пред сè, зависи од државата и нејзиниот однос кон преземените обврски од предметниот меѓународен договор.

Литература

1. Василески В., Меѓународно воено право, Скопје, 1998
2. Василески В., *Меѓународно хуманитарно право*, Скопје, 2002.
3. *Protecting Cultural Property in Armed Conflict, An insight into the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, Leiden-Boston, 2010.
4. Ристов Ј., *Хашкиот протокол од 1999 година – заштита на културните добра во случај на вооружен судир*, Скопје, 2002.
5. Ристов Ј., Топузовска Л., *Темелни акти на УНЕСКО за заштита на културното наследство*, Скопје, 2006.
6. Ристов Ј., *Инструменти за заштита на културното наследство*, Скопје, 2008.

Кратенки

ДК	–	Дипломатска конференција
КД	–	културни добра
КЗ	–	Кривичен законик
КН	–	културно наследство
МА	–	меѓународни акти
МД	–	меѓународни договори
НВО	–	невладини организации
РМ	–	Република Македонија
РТВ	–	радио-телевизиски
ХК	–	Хашка конвенција
УНЕСКО	–	Организација на Обединетите нации за образование, наука и култура (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)